

סימן כ"ג

"לפני עור" במצוות עשה (י ע"א)**א. ספקו של הזכר יצחק**

הגאון רבי יצחק יעקב רבינוביץ זצ"ל, הידוע בכינוי ר' איצ'לה פוניבז'ער, בספרו זכר יצחק (סימן סה אות ב), מסתפק, האם יש איסור לפני עיור במצוות עשה. כגון: אדם שנתן לחבירו אתרוג פסול, ונמצא שבגללו הוא לא קיים מצוות אתרוג. בטרם נדון בראיותיו, יש לבאר את צדדי הספק בשאלה, שלא נתבארו שם.

ב. ביאור צדדי הספק בדרכו של הרמב"ן

הרמב"ן על התורה (שמות כ, ז) כותב, שמצוות עשה מבטאות אהבה לקב"ה, ומצוות לא תעשה מבטאות יראה מהקב"ה, וז"ל:

זְכוּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ – מידת "זכור" רמזו במצוות עשה, והוא היוצא ממידת האהבה, והוא למדת הרחמים. כי העושה מצוות אדוניו, אהוב לו ואדוניו מרחם עליו. ומידת שמור במצוות לא תעשה, והוא למידת הדין, ויוצא ממידת היראה. כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו, ירא אותו.

ולפי זה, מבאר הרמב"ן מדוע עשה דוחה לא תעשה:

ולכן מצוות עשה גדולה ממצוות לא תעשה, כמו שהאהבה גדולה מהיראה. כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניו, הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו. ולכך אמרו, דאתי עשה ודחי לא תעשה.

ועדיין צריך להבין, שהרי סוף-סוף לא תעשה חמור יותר, כי מתחייבים עליו מלקות, ומדוע עשה דוחה לא תעשה?

ונראה לומר בדרכו של הרמב"ן, שבקיום מ"ע האדם מתקרב לקב"ה, ואילו כשהוא עובר על מצוות ל"ת הוא מתרחק ממנו. ולפ"ז מובן, מפני מה עשה דוחה לא תעשה, כי באותו רגע שעובר על הלאו מכח העשה, בסופו של דבר הוא מתקרב לבוראו, וכשהוא מתקרב אין מצב של התרחקות הנגרם כתוצאה מהלאו, וא"כ לא קיים כלל

החומרא של הלאו, ולכן הלאו נדחה מפני העשה¹.

ולפ"ז, ניתן לבאר את סברת החילוק בדין לפני עיור בין מצוות עשה למצוות לא תעשה, שכן איסור "לפני עיור" נאמר דווקא כשמכשיל את חבירו במצוות לא תעשה, וגורם לו בזה להתרחק מהקב"ה, אך כשמכשיל את חבירו באי-קיום מצוות עשה – הגם שגורם לו שאינו מתקרב לקב"ה – מ"מ לא גרם לריחוקו. כלומר, הכשלה בלאו היא גרימת הפסד, אך הכשלה באי-קיום מ"ע היא רק מניעת רווח.

עתה נשוב לנידון שפתחנו בו:

ג. ראית הזכר יצחק מדברי התוס' בסוגיין

הזכר יצחק מביא ראיה מדברי התוספות בגיטין.

הגמרא (י ע"א) מביאה ברייתא: "מצת כותי מותרת, ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח". והקשו תוספות (ד"ה "מצה"): "אמאי יוצא בה ידי חובתו? דילמא לא שמרה לשם מצה, דחשידי אלפני עיור".

וביאר המהרש"א, שתוס' לא הקשו על איסור חמץ, משום שניתן לבדוק אם הבצק החמץ, כגון אם עלו בו סדקים וכי"ב, ורק על קיום מצוות מצה הקשו התוספות. וא"כ, מוכח מתוס', ששייך איסור לפני עיור גם בקיום מצוות עשה.

ד. ראית הזכר יצחק מדברי רע"א

מאיך גיסא, מביא ר' איצ'לה ראיה מדברי רע"א, שאין איסור "לפני עיור" באי-קיום מ"ע.

רע"א (דרוש וחיידוש כתובות ל ע"א) מחדש, שאין לאשה בעולה איסור להינשא לכהן גדול, אלא רק הכהן עובר באיסור.

רע"א מסתייע מלשון הכתוב באיסור בעולה לכה"ג, שנאמר בלשון יחיד: "וְהוּא אִשָּׁה בְּתוּלָהּ יִקַּח... כִּי אִם בְּתוּלָהּ מֵעַמּוֹ יִקַּח אִשָּׁה" (ויקרא כא, יג-יד).

ולפ"ז, תירץ רע"א את קושיית המשנה למלך:

הגמרא בקידושין (כו ע"א) אומרת, שבמקום שכותבין שטר אין קונין קרקע בכסף בלבד, אלא צריך גם שטר.

מחדש מהר"י וייל, שכל זה דווקא במוכר קרקע לחבירו, אך הנשבע למכור לחבירו קרקע, שחל עליו חיוב שבועה למכור, ואם לא ימכור יעבור באיסור בל יחל, אפילו

¹ כעין זה, עיין באגרת התשובה פרק א' לאדמו"ר הזקן בעל התניא (הערת עורך).

במקום שכותבים שטר יועיל קנין כסף, מכיון שדעת המוכר היא, שאפילו קנין חלש ביותר יועיל, כדי שלא יעבור על בל יחל.

והקשה המשנה למלך (פ"א מהל' מכירה ה"ד) מדברי הגמרא בקידושין (י ע"א), שמסתפקת האם תחילת ביאה קונה או סוף ביאה קונה. וביארו הראשונים שם, שהספק הוא מהי דעת בני-האדם: האם דעתם שיחולו הקידושין בתחילת הביאה או רק בסוף הביאה.

הגמרא מבארת שהנפק"מ היא, האם כהן גדול יכול לקדש אשה בביאה: אם תחילת ביאה קונה – יוצא שבשעת חלות הקידושין היא עדיין בתולה, ושפיר קנאה. אך אם סוף ביאה קונה – א"כ מיד בתחילת הביאה היא נעשית בעולה, ובשעה שיחולו הקידושין, דהיינו בסוף הביאה, היא כבר תהיה בעולה.

טוען המל"מ: לפי דברי המהר"י וייל, הרי ודאי שדעת הכהן גדול שיחולו הקידושין בתחילת הביאה, כדי שלא יעבור על האיסור של בעולה.

מתרץ הרע"א לפי דרכו, שהאשה אינה עוברת על איסור בעולה לכה"ג, וא"כ מבחינתה אין מניעה להתקדש רק בסוף הביאה, ולכן יש מקום להסתפק כי חלות הקידושין תלוי גם בה.

עכ"פ, מוכיח הזכר יצחק: מדוע דעת האשה על סוף ביאה מכיון שאינה עוברת עבירה, הרי היא עוברת על "לפני עיור", בכך שהיא מכשילה את הכהן באי-קיום מצות "והוא אשה בבתוליה יקח"? אלא מכאן מוכח, שאין איסור לפני עיור באי קיום מצוות עשה. עד כאן דבריו.

ולכאורה ראייה זו אינה ראייה, שהרי בנדון דידן יש איסור עשה ולא רק אי-קיום מצוות עשה?

ונראה ליישב דבריו, על פי מה שכתב הרמב"ן בפרשת אמור (ויקרא כא, יג), שרק כהן גדול שנושא בעולת אחר עובר באיסור עשה, אך הנושא בעולת עצמו, אמנם מבטל מצוות עשה, אך לא עבר איסור עשה. נמצא שאכן מדובר בלפני עיור במ"ע, ושפיר הוכיח הזכר יצחק שהאשה אינה עוברת על לפני עיור, משום שאין לפני עיור במ"ע.

ה. ראייה מדברי הריטב"א בסוכה

ראייה נוספת הביא הזכר יצחק מדברי הריטב"א בחידושיו למסכת סוכה. הגמרא בסוכה (י ע"ב) אומרת:

אתמר: נויי סוכה המופלגין ממנה ארבעה: רב נחמן אמר כשרה, רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי פסולה. רב חסדא ורבה בר רב הונא איקלעו לבי ריש גלותא, אגנינהו רב נחמן בסוכה שנוייה מופלגין ממנה ארבעה טפחים. אשתיקו ולא

אמרו ליה ולא מידי. אמר להו: 'הדור בהו רבנן משמעתייהו?' אמרו ליה: 'אנן שלוחי מצוה אנן, ופטורין מן הסוכה'.

והקשה הריטב"א (ד"ה "רב חסדא")²: מדוע הכניסם רב נחמן לסוכתו, הרי עבר בכך על "לפני עיר"?

ותירץ בשם 'יש אומרים' בזה"ל:

יש אומרים, דמהא שמעינן שהמאכיל לחבירו מה שהוא מותר לו לפי דעתו – אין בזה משום לפני עיר לא תתן מכשול, ואע"פ שיודע בחברו שהוא אסור לו לפי דעתו, וחבירו בעל הוראה, שהמאכיל היה גם כן ראוי להוראה, וסומך על דעתו להאכיל לעצמו ולאחרים לפי דעתו...

דהיינו, מאחר שרב נחמן סובר שהסוכה כשרה, ולדידיה אין איסור, לא שייך לפני עיר.

ומוכח מכאן, שגם באי-קיום מצוות עשה יש "לפני עיר".

אולם לאחר העיון, אדרבה, מדברי הריטב"א משמע שאין "לפני עיר" באי-קיום עשה, כי בקושייתו כתב הריטב"א: "אגנינהו לפום דעתיה ולא חש דהוי חתיכא דאיסורא לדידהו, ויתבי בסוכה פסולה ומברכי התם שלא כראוי, והוה כנותן מכשול לפני פקח" – לשם מה הוסיף הריטב"א את המלים "ומברכי התם"? כנראה דקדק לומר כן, משום שלדעתו, במה שהכשילם באי קיום מצוות סוכה אין איסור לפני עיר, ורק במה שברכו ברכה לבטלה ועברו על לאו דלא תשא, עבר על לפני עיר.

נמצאנו למדים, לסיכום, שמדברי התוספות בגיטין משמע שיש "לפני עיר", אך ממש"כ רע"א נראה שאין איסור, ומדברי הריטב"א משמע גם כן שאין איסור.

ו. ביאור הראיות הסותרות ע"פ יישוב קושיית המנ"ח

וכדי ליישב את כל המקומות הנ"ל, מדוע בחלק מהם משמע שאין איסור ובחלק אחר שיש איסור, נראה להקדים מש"כ בספר החינוך (מצווה רלב) בגדר מצוות "לפני עיר", וז"ל:

לא להכשיל בני ישראל לתת להם עצה רעה, אבל ניישר אותם כשישאלו עצה במה שנאמין שהוא יושר ועצה טובה, שנאמר ולפני עיר לא תיתן מכשול... וזה הלאו כולל כמו כן מי שיעזור עובר עבירה... מדיני המצווה... אסור להכשיל עכו"ם בז' מצוות בני נח.

² בדפוסים ישנים חידושים אלו מיוחסים בטעות לרשב"א.

ותמה **המנחת חינוך**: מדוע לגבי איסור הכשלה בעצה שאינה הוגנת כתב החינוך שהאיסור הוא דווקא "בני ישראל", ואילו לגבי הכשלה בעבירה כתב שגם בבני נח נוהג האיסור, מנין לו לחלק בכך?

ואולי אפשר לתרץ, שהאיסור להשיא עצה שאינה הוגנת הוא איסור "בין אדם לחבירו" משום "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), ומכיון שכלפי עכו"ם איננו מצווים "ואהבת לרעך כמוך" – אפשר להשיאו עצה שאינה הוגנת. משא"כ להכשיל באיסור – אסור לגרום גם לעכו"ם להיכשל, כיון שגם הוא מצווה בז' מצוות.

והנה, בשו"ת **אחיעזר** (ח"ג סימן סה) כתב לחדש, שלגבי עצה שאינה הוגנת עובר בלאו, רק אם מקבל העצה לא ידע שזוהי עצה לא-טובה, אך אם ידע, ואעפ"כ קיבל את העצה – אין בזה איסור.

לפי האמור נמצא, שלענין אי-קיום מצוות עשה יש לומר לכאורה, שהאיסור אינו משום ההכשלה, שהרי אינו נותן לחבירו חפצא של איסור, אך ודאי וודאי שיש את החלק השני, דהיינו 'עצה שאינה הוגנת'.

ולפ"ז ניתן לומר, שאין כל סתירה בין כל הראיות שהביא הזכר יצחק: התוס' בגיטין דיברו על היכא שלא ידוע שהמצה פסולה, ולכן יש איסור לפני עיור מצד עצה שאינה הוגנת. אך בנדון דהרע"א והריטב"א, כיון שהכהן ידע שהוא מקדש, וכן האורחים ראו שהנויים מופלגים, אין איסור הכשלה בעצה שאינה הוגנת, וכמו שכתב האחיעזר.

ז. ביאור דברי הריטב"א

אמנם, לכאורה יש להקשות על דברי הריטב"א, שכתב שמכיון שלפי רב נחמן הסוכה כשרה – ממילא אין איסור לפני עיור.

הגמרא בקידושין (לב ע"א) מספרת, שרב הונא קרע שיראי בפני בנו רבה, כדי לבדוק האם הוא יכעס. והגמרא מקשה: "והא עבר ב'לפני עיור'?" ותירצה הגמרא, שרב הונא מחל על כבודו.

וכתבו **התוספות** (ד"ה "במחיל"), שמוכרחים לומר, שהודיע לבנו קודם לכן שהוא מוחל על כבודו, דאל"כ עדיין הוא הכשיל אותו באיסור, כמו "נתכוין לאכול חזיר ועלה בידו טלה"³.

ולמד מכך הגרש"ז **אויערבאך** זצ"ל, שגם בהכשלת חבירו ב"נתכוין לאכול חזיר ועלתה בידו טלה" יש לפני עיור.

ואם כן קשה: מדוע הריטב"א אומר, שכיון שלרב נחמן הסוכה כשרה אין "לפני עיור"

³ ומבואר בסוף קידושין (פא ע"ב), שצריך מחילה וכפרה.

– הרי הם נתכוונו לעבור איסור והכשילם בכך!?

ונראה ליישב, דהנה מקור הדין ש"נתכוין לאכול חזיר ועלתה בידו טלה" צריך כפרה, נלמד מהכתוב (במדבר ל, יג) "אִישָׁה הֶפְרָם וְהָ יִסְלַח לָהּ", שאם האשה עברה על הנדר, והיא לא ידעה שהבעל כבר הפר לה – היא צריכה כפרה, שהרי התכונה לעבור איסור. ואע"פ שבאמת לא עברה.

וקשה, שהרי קי"ל ד"מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה" (קידושין מ ע"א)?

ונראה, שהטעם שאין הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה הוא, כי מהמחשבה עד המעשה המרחק הוא עצום. פעמים שאדם חושב בלבו לעבור עבירה, אך כאשר הוא מגיע לשעת המעשה, הוא אינו עובר אותה בפועל, מפני יראתו מבוראו. אך שונה מזה הוא ב"נתכוון לאכול חזיר ואכל טלה", ששם הרי עשה מעשה ממש, ונמצא שגילה בדעתו שאין לו יראת-שמים, ומשום כך צריך כפרה, כי עבר על "את ה' אלוקיך תירא".

ומעתה, מבוארים שפיר דברי הריטב"א. מכיון שהאמוראים חשבו שהסוכה פסולה, ועברו על איסור "נתכוון" – זהו אי-קיום מצוות העשה "את ה' אלוקיך תירא". וכבר ביארנו לעיל, שבאי-קיום מצוות עשה יש איסור, משום שמשיאו עצה שאינה הוגנת. אך כיון שהם ידעו שהסוכה פסולה, הרי נתבאר שאין בזה איסור של נתינת עצה שאינה הוגנת.

ה. סיכום

- א. אין איסור 'לפני עיור' על הושבתם של רב חסדא ורבה בר רב הונא בסוכה פסולה, משום שזוהי מצוות עשה. ואין בכך איסור משום "משיאו עצה רעה", שכן ידעו שנויי הסוכה מרוחקים ממנה ד' טפחים.
- ב. מצד 'לפני עיור' על איסור ברכה לבטלה אין חשש, משום שרב נחמן סובר שהסוכה כשרה.
- ג. מצד 'לפני עיור', על כך שהתכוונו לברך ברכה לבטלה לשיטתם – אין איסור, משום שחטא 'מתכוון' הוא בגדר ביטול מצוות עשה של "את ה' אלוקיך תירא", ובמ"ע לא שייך 'לפני עיור' אם יודע על האיסור.